

بررسی جامعه‌شناختی ارزش‌های خانوادگی محلات حاشیه‌نشین شهر تهران

نرگس رحمانی^۱، تقی آزاد ارمکی^۲، باقر ساروخانی^۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۳۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۱۰

DOI: 10.30495/JISDS.2023.70719.11817

چکیده

اکثر مطالعات و پژوهش‌هایی که تاکنون طی چندین دهه‌ی اخیر در ایران در خصوص ارزش‌ها در حوزه‌ی علم جامعه‌شناسی انجام شده است، نشان از تغییرات عمده و اساسی در نظام ارزشی خانواده‌ها دارند. بنابراین پژوهش حاضر با تکیه بر تئوری تغییرات ارزشی اینگلهارت به دنبال این سؤال اساسی است که جهت تغییر و تحولات ارزش‌های خانوادگی در ابعاد مختلف آن میان حاشیه‌نشینان مناطق ۱۹ و ۴ شهر تهران چگونه است؟ به همین منظور از زنان و مردان بالای ۱۸ سال محلات حاشیه‌نشین مناطق نامبرده و همچنین جهت تطبیق و مقایسه با سایر محلات همین مناطق، ۳۰ مصاحبه عمیق انجام گرفت. رویکرد پژوهش، کیفی و روش پژوهش، نظریه زمینه‌ای (گراندد تئوری) و شیوه‌ی نمونه‌گیری هدفمند و نظری بود. یافته‌های پژوهش عکس تئوری اینگلهارت را نشان داد. به طوری که، محلات حاشیه‌نشین با توجه به موقعیت خاصشان همانند سایر محلاتی که در متن جامعه شهری مورد مطالعه بودند، در مجموع گرایش به ارزش‌های خانوادگی فرامادی داشتند با توجه به رویکردهای غالب موجود جامعه، در خصوص چگونگی جهت ارزش‌های خانوادگی می‌توان گفت در بین نمونه‌های مورد مطالعه جهت ارزش‌های خانوادگی به سمت وسوی قطبی شدن در حرکت است. در حالی که به قول اینگلهارت جامعه‌ای دارای تعادل ارزشی است که توأمان دارای ارزش‌های مادی و فرامادی باشد.

واژگان کلیدی: ارزش‌های خانوادگی، حاشیه‌نشین، ارزش‌های مادی و فرامادی

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

(Email: narges.rahmani@srbiau.ac.ir)

^۲ استاد، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه تهران، ایران (نویسنده مسئول)

(Email: azadarmaki@gmail.com)

^۳ استاد، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

(Email: B.saroukhani@yahoo.com)

مقدمه

اکثر مطالعات و پژوهش‌هایی که تاکنون طی چندین دهه‌ی اخیر در ایران در خصوص ارزش‌ها در جامعه‌شناسی انجام گرفته است همگی نشان از تغییرات عمده و اساسی در نظام ارزشی خانواده‌ها دارند. نتایج یافته‌های پژوهشی در باب ازدواج که در شهر تهران انجام شده است، نشان داد که مشارکت‌کنندگان به دلایل مسائل اقتصادی، اجتماعی یک‌حالتی از "واپس زدن" به موضوع ازدواج دارند، و فعلاً از ازدواج دوری گزیده‌اند (حسینی، سید میرزایی، ساروخانی، ۱۳۹۷: ۲۶۴).

همچنین نتایج یافته‌های پژوهشی در باب طلاق در کشورهای رو به توسعه از جمله در ایران، نشان داد که عوامل فرهنگی زمینه‌ساز گسترش طلاق (نمونه موردی منطقه یک تهران) می‌باشد (گلیجانی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰: ۷). در چند دهه‌ی اخیر در جامعه‌ی ایرانی عواملی مانند فرآیند نوسازی، انقلاب سال ۵۷، جنگ ۸ ساله و به دنبال آن ۸ سال دوران بازسازی و ۸ سال دوره‌ی باز سیاسی توانسته علاوه بر تغییرات ساختاری تغییرات ارزشی را نیز در خانواده‌های ایرانی به همراه داشته باشد (آزاد ارمکی، ملکی، ۱۳۸۶: ۹۸).

آنچه می‌تواند در خصوص ارزش‌ها مهم باشد این است که تغییرات ارزشی نه تنها در هر یک از جوامع به طور یکنواخت صورت نمی‌پذیرد بلکه حتی، درون هر جامعه‌ای از خرده‌فرهنگ‌های متفاوتی تشکیل شده است که از نظر زمانی، جهت، شدت و ترتیب این تغییرات ارزشی در مکان‌های گوناگون متفاوت بوده است، به طوری که بر اساس تحقیقاتی که تاکنون انجام شده است نظام ارزشی خانواده‌هایی که در حاشیه شهرها زندگی می‌کنند با خانواده‌هایی که در متن جامعه شهری زندگی می‌کنند متفاوت است. چراکه شرایط زیستی، اجتماعی و فرهنگی حاشیه‌نشینان با افرادی که در متن جامعه شهری زندگی می‌کنند یکسان نبوده است.

یکی دیگر از مسائلی که به دنبال تغییر و تحولات عمده اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و سیاسی و جمعیتی در ایران از جمله کلان‌شهر تهران رخ داده و تعدادشان نیز به دلایل ساختاری و نهادی همچنان رو به افزایش است، پدیده‌ی حاشیه‌نشینی است. حاشیه‌نشینی به آن قسمت از بافت‌هایی گفته می‌شود که خارج از چارچوب ضوابط شهرسازی بوده و از لحاظ شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نسبت به متن جامعه‌ی شهری در سطوح پایین‌تری قرار دارند.

بر اساس تئوری تغییرات ارزشی رونالد اینگلهارت^۱ کشورهایی که به طور نسبی از نظم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی برخوردارند به تدریج به سمت ارزش‌های فرامادی مانند آزادی بیان، زیباسازی شهرها و ایجاد جوامع انسانی و عقلانی گرایش می‌یابند. از نظر وی ارزش‌های اصلی فرد بخش نسبتاً مهم و عمیق دیدگاه وی درباره‌ی زندگی است که در همان سال‌های اولیه زندگی فرد شکل می‌گیرد (اینگلهارت، ۱۹۷۳: ۱۵۰، ۱۴۸-۱۵۲).

شواهد تجربی به ما نشان دادند که تغییرات ارزشی در جامعه‌ی ایرانی ایجاد شده اما با توجه به تئوری ارزشی اینگلهارت آنچه مهم است این است که سمت و سوی این تغییرات ارزشی چگونه است؟

با توجه به پژوهش‌هایی که تاکنون انجام گرفته رویکردهای متفاوتی در خصوص جهت تغییرات ارزشی در جامعه‌ی ایرانی وجود دارد. آزاد ارمکی، پژوهشی با موضوع طبیعت نظام ارزشی ایران انجام داده است که نتایج یافته‌ها حاکی از آن است که در ایران با وجود آنکه ارزش‌های جوانان متفاوت از گروه‌های مسن‌تر است اما تفاوت‌ها صورت قطبی ندارد، و در حالت کلی می‌توان گفت جهت ارزش‌ها بیشتر تلفیقی است تا مادی یا فرامادی صرف (۳۸۳: ۱). اما نتایج یافته‌های پژوهشی که توسط مدیری با موضوع گونه‌های مختلف ارزش‌های خانوادگی و همبسته‌های اقتصادی اجتماعی انجام شد، نشان داد در بستر گذار نسلی از نسل اول به نسل سوم ارزش‌های سنتی کاهش و ارزش‌های مدرن و پسامدرن در خانواده در برخی موارد افزایش یافته است (۱۳۹۷: ۱۴۷).

^۱ Ronald Inglehart

پژوهش‌های زیادی به تفکیک، هم در پیرامون تغییرات ارزشی و هم در حوزه‌ی حاشیه‌نشینی انجام گرفته است، اما پژوهش حاضر به دنبال مطالعه‌ی ادغام این دو حوزه با یکدیگر بوده است، زیرا اهمیت پرداختن به ارزش‌های اجتماعی از آن جهت است که جامعه از طریق ارزش‌های مشترک میان انسان‌ها به وجود می‌آید، و به‌عنوان تعیین‌کننده اهداف و راهنمای عمل افراد محسوب می‌شوند، و از سویی دیگر نیز اکثر مطالعات و پژوهش‌هایی که تاکنون در ایران در حوزه‌ی حاشیه‌نشینی انجام گرفته، کمتر به موضوع ارزش‌های خانوادگی آنان پرداخته شده است؛ در نتیجه لازم دیده شد که به موضوع ارزش‌ها، در این گونه سکونتگاه‌ها پرداخته شود. با مطالعه‌ی پژوهش‌ها و طرح‌هایی همچون موج سوم طرح پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان معرف‌هایی انتخاب شدند که جهت دهنده و یاری‌دهنده‌ی راهنمای سؤالات مصاحبه بودند. هدف این مقاله کشف چگونگی جهت‌تغییر و تحولات ارزش‌های خانوادگی در سه بعد ازدواج، طلاق و عشق در محلات حاشیه‌نشین شهر تهران از جمله محلات حاشیه‌نشین مناطق ۴ و ۱۹ و جهت مقایسه و تطبیق با سایر محلات همین مناطق بود.

بنابراین، مقاله حاضر درصدد پاسخ به این سؤالات اساسی است که با توجه به مسائل و مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محلات حاشیه‌نشین، جهت‌تغییر و تحولات ارزش‌های خانوادگی در ابعاد مختلف آن در میان حاشیه‌نشینان منطقه ۱۹ و ۴ شهر تهران چگونه است؟

مروری بر مطالعات تجربی پژوهش

یکی از عمده صاحب‌نظران مشهور در حوزه‌ی تغییرات ارزشی، رونالد اینگلهارت می‌باشد؛ که چارچوب نظری پژوهش حاضر نیز با تکیه بر تئوری تغییرات ارزشی وی می‌باشد. اینگلهارت پژوهشی با موضوع تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی انجام داده است که نتایج یافته‌ها حاکی از این واقعیت است که یک مقوله پست‌مدرنیستی یعنی گذار از ارزش‌های مادی به فرا مادی در جوامع پیشرفته‌ی صنعتی موجود است. در ایران نیز تعداد بسیاری از جمله آزاد ارملی برای فربه کردن ادبیات تئوری تغییرات ارزشی اینگلهارت، پژوهش‌های بسیاری انجام داده است.

تحقیقی پیرامون شکاف نسل‌ها توسط فراری^۱ (۲۰۰۰) با عنوان "نسل‌ها و تغییر ارزش در گذر زمان" انجام شده است. فرضیه‌های وی با توجه به مبانی نظری اینگلهارت و تغییر ارزش‌ها از مادی به فرامادی تدوین شده است. یافته‌ها نشان داد که ارزش‌های جوانان به سمت کیفیت زندگی، خود شکوفایی و محیط‌زیست تغییر یافته است. نتایج تحقیقی که توسط نواز مانز^۲ (۲۰۱۴) در باب نقش رسانه‌های جهانی در تغییر رفتار فرهنگی دانشجویان پاکستانی انجام گرفته نشان می‌دهد که جوانانی که دائماً در معرض این کانال‌ها می‌باشند نقش برجسته و مهمی را در شکل‌گیری سبک زندگی و هویتشان ایفا می‌کنند. نتایج یافته‌های دوگراف و ایوانز^۳ (۱۹۹۶) نیز با عنوان "چرا جوانان فرامادی‌گراترند" با تکیه بر نظریه تغییر ارزشی نشان داد که برعکس نظریه اینگلهارت، رفاه مادی دوره رشد فرد نمی‌تواند تبیین‌کننده‌ی تغییر ارزش‌ها از مادی به فرا مادی باشد، و عوامل غیراقتصادی و روان‌شناختی، نظیر احساس امنیت روانی، در گرایش به ارزش‌های فرامادی یا لیبرال مهم‌تر و مؤثرترند.

مطالعات ملی انجام‌شده در ارتباط با موضوع مقاله حاضر نیز بر اساس رویکردهای غالب جامعه در خصوص ارزش‌ها و همین‌طور بر اساس روش تحقیق، طبقه‌بندی شدند. ما در این مقاله در مجموع، به دو رویکرد مخالف در خصوص ارزش‌ها اشاره می‌کنیم. اول این‌که، پژوهش‌هایی که بر قطبی شدن ارزش‌ها و یا، گرایش بر قطبی شدن ارزش‌ها در جامعه تأکید دارند. پژوهشی توسط مدیری (۱۳۹۷) با موضوع گونه‌های مختلف ارزش‌های خانوادگی و همبسته‌های اقتصادی اجتماعی انجام شد که نتایج یافته‌ها نشان دادند، در بستر

^۱ Ferrari

^۲ Nawaz Manj

^۳ De graaf and Evans

گذار نسلی از نسل اول به سوم ارزش‌های سنتی کاهش و ارزش‌های مدرن و پسا مدرن در خانواده، در برخی موارد افزایش یافته است. پژوهش دیگری توسط مدیری و مهدوی (۱۳۹۴) با موضوع ارزش‌های پست مدرن خانوادگی انجام شده، که نتایج حاکی از آن است که ارزش‌های پست مدرن خانوادگی از نسل‌های اول به سوم سیر صعودی داشته است.

و دوم آن دسته از پژوهش‌هایی که نگاهی دیگر به ارزش‌ها دارند و معتقدند، ارزش‌ها در جامعه‌ی ایرانی التقاطی هستند؛ یعنی هم شامل ارزش‌های مادی و هم فرا مادی است. پژوهش دیگری توسط آزاد ارمکی (۱۳۸۳) با موضوع طبیعت نظام ارزشی جامعه ایران: مادی، فرا مادی یا تلفیقی با تکیه بر تئوری دگرگونی ارزش رونالد اینگلهارت انجام گرفت، و نتایج در نگاه کلی نشان داد ارزش‌های جامعه ایران تلفیقی است تا مادی و فرا مادی صرف و حالتی از قطبی شدن ندارند.

طبقه‌بندی دوم پیشینه پژوهش بر اساس روش تحقیق بود. اکثر تحقیقاتی که تاکنون انجام شده، دارای پارادایم غالب اثبات‌گرایی و تأکید بر رویکرد کمی و از مطالعه عمیق و ژرفانگر در حوزه‌ی ارزش‌ها دورمانده‌اند. برای مثال (قلیچ ۱۳۹۱، آزاد ارمکی ۱۳۸۳، آزاد ارمکی، ظهیری‌نیا ۱۳۸۹، زاهدی، نایی، دانش، نازک‌تبار ۱۳۹۲، معدنی و خسروانی ۱۳۹۰، مدیری ۱۳۹۶، مدیری، مهدوی ۱۳۹۶، ۱۳۹۴). در حالی که پژوهش حاضر با تأکید بر پارادایم تفسیرگرایی و مبتنی بر رویکرد کیفی و از داده‌های کیفی بهره برده است.

ادبیات نظری پژوهش

با توجه به موضوع پژوهش و سؤال پژوهش، مهم‌ترین نظریه در باب تغییر ارزش‌ها، حول نظریه اینگلهارت می‌چرخد که چارچوب نظریه پژوهش حاضر متأثر از این نظریه بوده است. مفهوم ارزش در جامعه‌شناسی همان مقاصد و هدف‌های مطلوبی هستند که افراد جامعه برای دستیابی به آن‌ها فعالیت می‌کنند تا بدین وسیله نیاز و خواسته‌های خود را برآورده سازند. پایه و اساس ارزش‌های اجتماعی بر نهادها و نیازهای جامعه استوار است. اعضای جامعه نیز برای دستیابی به آن‌ها که نتیجه‌ی آن مرتفع شدن نیازهاست، نقش‌هایی را بر عهده‌دارند (سیف‌اللهی، ۱۳۹۵: ۱۲۳). اینگلهارت در کتاب خود به نام "تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی" دو فرضیه مهم که مکمل یکدیگر نیز هستند مطرح می‌کند: ۱- فرضیه کمیابی^۱: بدین معنی که اولویت‌های افراد بازتاب محیط اجتماعی و اقتصادی آنان هستند و شخص بیشترین ارزش‌ها را به چیزهایی می‌دهد که عرضه‌ی آن نسبتاً کم است. این فرضیه بر این دلالت دارد که نیازهای مادی ارضاء نشده بر نیازهای ذهنی، زیبایی‌شناختی و اجتماعی تقدم دارد. وی مدعی است که رونق و شکوفایی اقتصادی به گسترش ارزش‌های فرا مادی می‌انجامد. از نظر فرضیه کمیابی در جوامع پیشرفته صنعتی، بعد از یک تحول تدریجی برای آنان نیاز به احترام، رابطه‌ی نزدیک با دیگران، رضایت ذهنی و زیبایی‌شناختی مهم‌تر شده‌اند. ۲- فرضیه اجتماعی شدن^۲: روابط و مناسبات میان اولویت‌های ارزشی و محیط اجتماعی اقتصادی یک رابطه‌ی سریع نیست، و یک تأخر زمانی محسوس در این میان وجود دارد. بنابر نظر اینگلهارت، ارزش‌های فرد تا حدود زیادی تحت تأثیر سال‌های قبل از بلوغ وی می‌باشد.

اینگلهارت مدعی است ارزش‌ها و هنجارهای سنتی در میان نسل‌های گذشته کاملاً گسترده است، در صورتی که در میان نسل‌های جوان‌تر گرایش‌های جدید نفوذ داشته، و دگرگونی جهان‌بینی‌ها با جانشین شدن نسل‌های جوان‌تر به جای نسل‌های بزرگ‌تر صورت می‌گیرد. وی برای سنجش ارزش‌های شهروندان اروپایی، ارزش‌ها را به دودسته مادی و فرامادی تقسیم کرد.

^۱ car city hypothesis

^۲ Socialization hypothesis

این‌گله‌ها را که نگاه مادی و سنتی به ارزش‌ها دارند مادیون می‌نامد، و کسانی که تحولات فرهنگی را پذیرا بوده، و نگاه مدرنی به مسائل دارند؛ و حمایت از برابری انسان‌ها، نیاز به احترام، رضایت ذهنی و زیبایی‌شناختی و اهمیت به کیفیت زندگی می‌دهند را جزء فرامادیون می‌داند، و آنانی که هم ویژگی‌های ارزش‌های مادی و هم فرامادی را دارند جزء تلفیقیون قرارداد (این‌گله‌ها، ۱۳۹۵: ۲۷۲-۷۶).

روش پژوهش

این پژوهش کیفی، با استفاده از مطالعات اسنادی و مطالعات میدانی (مصاحبه) انجام شده است. به دلیل خاص بودن محلات حاشیه‌نشین مورد مطالعه، کمتر پژوهشی در خصوص ارزش‌های خانوادگی آنان انجام گرفته است؛ در نتیجه اطلاعات نادری نیز در این زمینه وجود دارد. بر این اساس در این پژوهش سعی شد از روش نظریه‌ی زمینه‌ای^۱ (گراندد تئوری) با نسخه‌ی اشتراوس و کوربین و تحلیل مضمون یا تحلیل تماتیک برای تحلیل داده‌های گردآوری شده، استفاده شود.

تحلیل مضمون یا تحلیل تماتیک، اصولاً یک استراتژی توصیفی است که کاوش ما را در شناسایی الگوهایی از تجربیات در بین مجموعه داده‌های کیفی امکان‌پذیر می‌سازد. خروجی تحلیل تماتیک، هم توصیفی از الگوها و طرح جامع و بنیادین است که آن‌ها را به هم مرتبط می‌کند و هم دربردارنده الگوهای فراگیری است که به واسطه‌ی آن‌ها مقوله‌ها و فرآیندها ظاهر شده‌اند (گیون^۲، ۲۰۰۸: ۸۶۸-۸۶۷).

کدگذاری، استخراج داده‌ها و سازمان‌دهی آن‌ها با استفاده از نرم‌افزار Nvivo انجام شد. کدگذاری با نسخه‌ی اشتراوس و کوربین در سه سطح، کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام گرفت.

جامعه پژوهش حاضر نیز، محلات حاشیه‌نشین مناطق ۱۹ و ۴ کلان‌شهر تهران بودند. هر یک از این محلات حاشیه‌ای با سایر محلاتی که در متن جامعه شهری مناطق مذکور بودند مورد مقایسه و تطبیق قرار گرفتند. محلات حاشیه‌نشین، گلشن (خاک سفید)^۳ و محله شمیران نو در منطقه ۴ و محلات دولتخواه شمالی، دولتخواه جنوبی و اسماعیل‌آباد در منطقه ۱۹ شهر تهران واقع بودند. شیوه انجام کار بدین صورت بود که ابتدا با مرور ادبیات پژوهش تعدادی از شاخص‌های مهم استخراج شدند که در نهایت سؤالات مصاحبه نیمه ساختاریافته تدوین گردید. در پژوهش حاضر ابتدا داده‌هایی که جمع‌آوری می‌شدند به صورت هم‌زمان مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گرفتند، و داده‌های جدیدی که جمع‌آوری می‌شدند مگر در مقایسه با سایر داده‌ها مورد تحلیل و کدگذاری قرار می‌گرفت.

جمعیت مورد مطالعه زنان و مردان ۱۸ سال به بالا بودند. در این پژوهش از نمونه‌گیری هدفمند و نظری استفاده شد. پس از انجام ۳۰ مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته اشباع داده و نظری حاصل آمد. برای رسیدن به اعتبار یابی پژوهش چند مسئله مدنظر قرار گرفت: الف: پژوهش میدانی در بافت طبیعی انجام شد. ب: به منظور وجود ایجاد خاصیت بین ذهنی مقولات برساخت شده در مراحل مختلف کدگذاری، مفهوم‌سازی و برساخت مقولات، از نظر متخصصان استفاده شد. ج: امکان دسترسی کامل به ابزارهایی مانند ضبط صوت، متن مصاحبه‌ها که پژوهشگر طی فرآیند پژوهش جمع‌آوری کرده است وجود دارد (میرزایی، ۱۳۹۵: ۴۴۵).

یافته‌های پژوهش

قبل از این که به یافته‌های پژوهش حاضر پرداخته شود لازم است به معرفی اجمالی پیرامون محلات حاشیه‌نشین مورد مطالعه اشاره شود.

^۱ Grounded Theory Method (GTM)

^۲ Given

^۳ آسم قدیم محله گلشن خاک سفید نام داشت.

محله گلشن (خاک سفید) و شمیران نو به ترتیب با جمعیت ۵۷۳۱۲ و ۴۴۸۵۷ نفر در منطقه ۴ و محله دولتخواه شمالی، دولتخواه جنوبی و اسماعیل آباد با جمعیتی به ترتیب ۴۱۳۷، ۱۱۹۶۴، و ۳۸۸۷ نفر در منطقه ۱۹ شهرداری تهران واقع شده‌اند. کلیه محلات حاشیه‌نشین مورد مطالعه پژوهش حاضر از بعد ویژگی‌های کالبدی، اقتصادی اجتماعی در وضعیت نامطلوبی قرار داشتند. متوسط سرانه‌های خدمات بهداشتی درمانی، خدمات آموزشی، سرانه کاربری فضای سبز و... در این محلات بسیار پایین‌تر از استانداردهای لازم شهری می‌باشد. (سند محلات گلشن، شمیران نو، دولتخواه شمالی و جنوبی، اسماعیل آباد، ۱۳۹۸)

در پژوهش حاضر از مجموع ۳۰ مشارکت‌کننده ۱۵ زن و ۱۵ مرد بودند. ۷ نفر در گروه سنی ۱۸ تا ۲۹ و ۱۵ نفر در گروه سنی ۳۰ تا ۵۴ و ۸ نفر نیز در گروه سنی ۵۵ سال به بالا قرار داشتند. تعداد متأهلین ۱۷ نفر، مجردین ۷ نفر، مجرد بر اثر طلاق ۱ نفر، مجرد بر اثر فوت ۲ نفر، متارکه ۲ نفر و نامزد نیز ۱ نفر بودند. تعداد بی‌سوادان ۲ نفر، زیر دیپلم ۲ نفر، محصل ۲ نفر، دیپلم ۱۲ نفر، فوق‌دیپلم ۲ نفر، لیسانس ۶ نفر و فوق‌لیسانس نیز ۳ نفر بودند. تعداد شاغلین ۲۰ نفر، بیکار ۱ نفر، بازنشسته ۴ نفر و خانه‌دار نیز ۵ نفر بودند.

با توجه به موضوع پژوهش و سؤال اساسی پژوهش ضرورت ایجاد می‌کند شناسایی سمت‌وسوی ارزش‌های خانوادگی با توجه به بحث تئوریک ارزشی اینگلهارت تبیین و تفسیر گردد، و پارادایم و یا مدل الگویی محلات مورد مطالعه نیز با توجه به همین تئوری نامبرده، اسناد و نتایج یافته‌ها، شکل گیرد. در زیر به اختصار به هریک پرداخته شده است.

پرسش اول: جهت ارزش‌های خانوادگی در ابعاد مختلف آن میان حاشیه‌نشینان منطقه ۱۹ و ۴ شهر تهران چگونه است؟

گفتنی است که ملاک تشخیص مقوله‌ها به‌عنوان ارزش‌های مادی، فرامادی و تلفیقی از مؤلفه‌های دوازده‌گانه‌ی ارزشی اینگلهارت و مفروضات چارچوب نظریه ارزشی که در یکی از آثار وی به نام تحول فرهنگی در جامعه‌ی پیشرفته‌ی صنعتی وی بوده، الهام گرفته شده است. به‌طور کلی، در پژوهش حاضر ارزش‌های پاسخ‌گویی که نزدیک به ارزش‌های سنتی جامعه‌ی ایرانی بودند، در دسته‌ی ارزش‌های مادی قرار گرفتند، و ارزش‌هایی که از نگاه‌های سنتی و قدیمی فاصله گرفته، و حرکت خود را به سمت‌وسوی ارزش‌های مدرن و پست‌مدرن آغاز کرده بودند به قول اینگلهارت در ردیف ارزش‌های فرامادی جای گرفتند، و گروهی که ارزش‌هایشان در هر دو دسته قرار داشت تلفیقی نام گرفتند.

در جدول شماره ۲، نمونه‌ای از نحوه‌ی ساخته‌شدن و چگونگی حرکت از کدگذاری باز به محوری و گزینشی بازگو شده است. در مرحله کدگذاری باز ۳۷ مفاهیم اولیه و در مرحله کدگذاری محوری ۹ مقوله فرعی بر ساخت شدند که در نهایت مقوله‌ی هسته‌ای پژوهش "گرایش به ارزش‌های خانوادگی فرامادی" نمایان شد که اکثریت مشارکت‌کنندگان پژوهش را در برمی‌گیرد.

جدول ۲- کدگذاری باز محله گلشن (خاک سفید)، شمیران نو، دولتخواه شمالی و جنوبی، اسماعیل آباد و سایر محلات منطقه ۱۹ و ۴^۱

مقوله اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم تأکیدی اولیه
گرایش به ارزش‌های خانوادگی فرامادی	اهمیت تشکیل خانواده	- تأکید دین بر ازدواج (گک) - ازدواج منجر به سروسامان گرفتن (ش.ا) - ارزش داشتن خانواده (س.۴) - بی‌مسئولیتی جوانان امروزی، (د) ازدواج به شرط توانایی اعتماد کردن به طرف مقابل (س.۱۹)
	نامنی اقتصادی	مخالف ازدواج به دلیل بیکاری، شرایط سخت اقتصادی و مالی (گک.ش.س.۴.د.ا.س.۱۹)
	تعداد مطلوب فرزندآوری	۲ تا بچه (گک.ش.س.۴.د.س.۱۹)

^۱ حروف داخل پرانتز کنار مفاهیم اولیه حروف اول نام محلات مورد مطالعه می‌باشد. به‌طوری‌که حروف (گ) گلشن، (ش) شمیران نو، (س) سایر محلات منطقه ۴، (د) دولتخواه شمالی و جنوبی، (ا) اسماعیل آباد، (س) سایر محلات منطقه ۱۹ می‌باشد.

مقوله اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم تأکیدی اولیه
	دوستی‌های دختر و پسر قبل از ازدواج	دوستی‌ها منجر به شناخت (گ.ش.س ۴.د.ا.س ۱۹)
	نگرش‌های طلاق	- ازدواج با افراد مطلقه به شرط ریشه‌یابی علت طلاق (گ.ش.) - مشکلات اقتصادی و فرهنگی منجر به طلاق (س ۴)، حق طلاق به زنان منجر به تعجیل در طلاق (س ۴.د) - بد بودن طلاق (ا) - تلاش در جهت اتفاق نیفتادن طلاق، حق زندگی کردن افراد مطلقه (س ۱۹)
	ویژگی‌های همسر مطلوب	زیبایی، وفاداری به عهد (گ) - درک متقابل (ش) - اخلاق و عقده‌ای نبودن (س ۴) - همراه بودن در همه‌ی شرایط (د) - اخلاق و گفتار (ا) - گذشت (س ۱۹)
	معنای عشق	صداقت داشتن (گ) - عشق‌های الان بی‌معنی و برای سرگرمی، عشق یعنی دوست داشتن و علاقه‌ی شدید قلبی (ش.د) - امید (س ۴) - یک تجربه و اتفاق جدید و خوش آیند (ا) - بی‌فایده بودن عشق‌های آنی، بی‌فایده بودن عشق‌های در حال حاضر، عشق مقدسه، عشق یعنی پابندی و متعهد بودن (س ۱۹)
	انواع عشق	عشق به خدا (گ) - عشق به پدر و مادر (ش.س ۱۹) - عشق به فرزند (س ۴) - عشق به خانواده (د) - عشق فقط بین زن و شوهر (ا)
	هنر عشق ورزیدن	- توان یادگیری عشق ورزیدن (گ.ش.س ۴.د.ا.س ۱۹)

هسته‌ی مرکزی پژوهش که همان گرایش به ارزش‌های خانوادگی فرا مادی است شامل مقولات فرعی مانند اهمیت تشکیل خانواده، ناامنی اقتصادی، تعداد مطلوب فرزند آوری، نگرش‌های طلاق، ویژگی‌های همسر مطلوب، معنای عشق، انواع عشق و هنر عشق ورزیدن بود.

اهمیت تشکیل خانواده

این مقوله حاصل ادغام مفاهیمی چون تأکید دین بر ازدواج، ازدواج منجر به سروسامان گرفتن، ارزش داشتن خانواده، بی‌مسئولیتی جوانان امروزی، ازدواج به شرط توانایی اعتماد کردن به طرف مقابل بود.

مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که مشارکت کنندگان با فلسفه‌ی ازدواج و تشکیل خانواده موافق هستند، و برای حیات جامعه و بقاء آن پدیده‌ی ازدواج را مهم می‌دانند، و همچنین برای ضرورت تشکیل خانواده از استدلال دینی و مذهبی استفاده می‌کنند. چنانچه مرد ۳۷ ساله، متأهل، فوق‌لیسانس، ساکن گلش (خاک سفید) در رابطه با تأکید دین بر ازدواج می‌گوید: "برای یک جامعه‌ی مدرن و توسعه‌یافته شرط اول، تحکیم خانواده‌س که ائمه ما و پیامبران ما به آن تأکید داشتند." برخی ازدواج را بهترین گزینه برای جوانان می‌دانستند، زیرا معتقدند ازدواج ابزاری است برای سروسامان گرفتن جوانان. آنان مدعی بودند ازدواج منجر به حرکت و پویایی جوانان و همین‌طور ایجاد فضایی برای گفتگو میان زن و شوهر می‌گردد. مرد ۶۷ ساله، مجرد بر اثر متارکه، بازنشسته، لیسانس، ساکن شمیران نو می‌گوید: "درسته که این همه گرفتاری و بدبختی برای جوونا هستو جوونا مشکل دارن، اما بهترینش همون ازدواجه. اگر جوونا ازدواج کنن یه مقدار به فکر کار می‌افتن، از الاف شدن جوونا تو خیابون جلوگیری میشه. بالاخره یه همدم باهاش هست که با هم صحبت کنن". همین‌طور مرد ۴۵ ساله، متأهل، لیسانس، شاغل، ساکن اسماعیل‌آباد می‌گوید: "آدم مجرد آدمه بلا تکلیفه، نه آینده‌ی مشخصی، نه چیزی داره. درسته می‌تونه راحت زندگی کنه سختی نداشته باشه، ولی اواخر زندگی با مشکل برخورد می‌کنه."

با توجه به مشکلاتی که در جامعه کنونی، برای جوانان ایرانی وجود دارد، اما برخی همچنان برای ازدواج ارزش قائل بودند. چنانچه مرد ۱۸ ساله، مجرد، محصل و ساکن سایر محلات منطقه ۴ می‌گوید: "خانواده بله ارزش داره. تشکیل خانواده هم باید به موقعش انجام بدیم دیگه." شرایط سخت موجود جامعه ایران و از دگر سوی، عدم توانایی مسئولیت‌پذیری جوانان (جوانان دختر و پسر)، در برابر مسائل زندگی، مانع ازدواج جوانان و یا به تأخیر انداختن ازدواج شده است. به طوری که مرد ۳۷ ساله، متأهل، فوق‌دیپلم، شاغل، ساکن دولتخواه شمالی و جنوبی می‌گوید: "جوونی که نمی‌تونه از پس مسئولیت‌های خودش تو این جامعه بریاد چرا بره به شخص دیگه‌ای رو بگیره بدبخت کنه." اعتماد یکی از شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی است. اعتماد بین خانواده‌ها سبب استحکام و انسجام روابط درون خانوادگی می‌گردد. کم‌رنگ شدن این شاخص ناپایداری و اضمحلال خانواده‌ها را سبب می‌گردد. بطوری که زن ۳۷ ساله، مجرد، لیسانس، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۱۹ می‌گوید: "زن و شوهر باید بتونن به همدیگر اعتماد داشته باشند. اگر اعتمادی بین اونا نباشه زندگیشون پایدار نیست. مرد و زن باید نسبت به هم متعهد باشند."

جهت ارزش‌های این مقوله در محله گلشن (خاک سفید)، شمیران نو، سایر محلات منطقه ۴، اسماعیل‌آباد به سمت ارزش‌های مادی است چون زاویه‌ی نگاهشان به مقوله ازدواج به هنجارهای سنتی و مذهبی نزدیک‌تر است، زیرا خوشبختی جوانان را در گرو ازدواج می‌دانستند و تأکید بر ازدواج جوانان داشتند، وزندگی مجردی و مستقل نزد آنان به‌عنوان یک ارزش محسوب نمی‌شد. جهت ارزش‌های این مقوله در دولتخواه شمالی و جنوبی و سایر محلات منطقه ۱۹ بیشتر به سمت ارزش‌های فرامادی گرایش داشت، چون نگاه آنان از ارزش‌های سنتی نسبت به پدیده‌ی ازدواج در حال فاصله گرفتن است، و در روایت‌هایی که پاسخ‌گویان داشتند به واژه‌هایی مانند عدم مسئولیت‌پذیری و اعتماد که امروزه بین جوانان رنگ‌باخته است اشاره شده است.

نامنی اقتصادی

این مقوله حاصل ادغام مفاهیم مشابهی چون مخالف ازدواج به دلیل بیکاری، شرایط سخت اقتصادی و مالی در کلیه محلات مورد مطالعه بود.

کلیه مفاهیم تولیدشده در محلات مورد مطالعه همگی تأکید بر شرایط نامساعد اقتصادی کشور برای تشکیل ازدواج داشتند. علیرغم این که با ماهیت ازدواج و تشکیل خانواده موافق بودند اما به دلیل بحران اقتصادی، مشارکت‌کنندگان تمایلی به ازدواج جوانان نشان ندادند. چنان چه مرد ۳۷ ساله، متأهل، فوق‌دیپلم، شاغل، ساکن دولتخواه شمالی می‌گوید: "آره زندگی خوبه، ازدواج کردن خوبه، تشکیل خانواده خوبه، ولی الان تو این شرایط خوب نیست آدم ازدواج کنه. اگر تو همین دولتخواه بخوای خونه اجاره کنی کم کم باید پنجاه شصت میلیون تومن فقط پول پیش بدی. حالا تنها اینا نیست که، هزینه‌ی عروسی هست، سرویس طلا هست، خیلی چیزای دیگه. از کجا می‌خوای بیاری تهیه کنی؟ خب اینا فشار میاره رو جوونا دیگه. وقتی که کار نباشه درآمد نباشه، اصلن کار هست، اما حقوق بهت نمی‌دن، هر سه ماه، چهار ماه حقوق بهت می‌دن. یک میلیون‌هزار رو پونصد، تا هزار و هشتصد، همین قدر بهت می‌دن. تازه گاهی بهت حقوق هم نمی‌دن. کار رو می‌دن دست پیمانکار، پیمانکار هم پولی نمی‌ده." برخی از مشارکت‌کنندگان به دلیل مشکلات اقتصادی و مالی احساس ناامیدی به تشکیل خانواده داشتند. مرد ۲۰ ساله، مجرد، دیپلم، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۱۹ می‌گوید: "ازدواج کردن برای جوونای آلان به چیز محاله، تقریباً نشدنی، چون اگر بخوای حساب کنی، الان با این حقوق پایه پنج سال آینده، اگر پراید گرون نشه، می‌تونن یه پراید بخرن. این دیگه نهایتاً تلاشمونه. باید برای ازدواج هزینه‌های زندگی جور بشه. حداقل بتونی یه خونه اجاره کنی، حالا بدون ماشین و حداقل خورد و خوراک. ولی با این حقوقی که الان هست، گرونی که الان هست، هیچ‌وقت نمیشه ازدواج کرد. مگر این که پدر و مادر خیلی پولداری داشته باشی، از طریق اونا ساپورت بشی، که اونم الان پولدارا هم دم به تله نمی‌دن."

جهت ارزش‌های این مقوله در کلیه محلات مورد مطالعه تلفیقی است. درست است که پاسخ‌گویان به موانع مادی ازدواج تأکید داشتند، اما این دیدگاه‌ها حاکی از آن است که سطح کیفیت زندگی نزد آنان افزایش یافته و درصدد فراهم نمودن زندگی بهتر می‌باشند که این امر نشان‌دهنده‌ی این است که از ارزش‌های سنتی فاصله گرفته و به سمت ارزش‌های فرامادی در حال حرکت می‌باشند.

تعداد مطلوب فرزند آوری

مشارکت‌کنندگان بیشتر به داشتن دو فرزند تأکید داشتند، و فرزند آوری را در ارتباط با شرایط جامعه می‌دانستند. چنانچه مرد ۵۵ ساله، متأهل، لیسانس، ساکن گلشن (خاک سفید) می‌گوید: "توی این موقعیت یه دونه اش هم زیاده ولی خب باید داشته باشی هیچی نباشه باید از هر کدوم یه دونه داشته باشی یه دختر یه پسر."

جهت ارزش‌های این مقوله به سمت ارزش‌های فرامادی است؛ چون این مقوله از ارزش‌های سنتی و قدیمی که فرزند زیاد داشتن به‌عنوان یک ارزش محسوب می‌شد فاصله گرفته و به سمت فرزند کمتر داشتن در حرکت است.

دوستی‌های دختر و پسر قبل از ازدواج

مشارکت‌کنندگان این استدلال را داشتند که دوستی‌ها منجر به شناخت می‌شود به شرط این که چهارچوب‌های اصول اخلاقی و مدت دوستی رعایت گردد. چنانچه مرد ۵۵ ساله، متأهل، دیپلم، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۱۹ می‌گوید: "بین اگر دوستی‌ها از سن پایین شروع بشه، اونوقت خطا میشه. دوستی‌ها نباید مدتش زیاد بشه. بالاخره من هم دختر دارم، هم پسر دارم. اگر دختر و پسر بخوان با هم ازدواج کنن، خوبه همدیگر رو بشناسن. اون پسر ایدئال یا دختر ایدئالی رو که در نظر گرفتن برا ازدواج، خوبه که باهم رابطه داشته باشن. خوبه همدیگر رو بهتر بشناسن، اما مدت دوستی‌ها نباید زیاد باشه."

جهت ارزش‌های این مقوله به سمت ارزش‌های فرامادی است. چون در حال حاضر در جامعه‌ی ایرانی مسئله دوستی‌های دختر و پسر قبل از ازدواج از ارزش‌های سنتی فاصله گرفته و به سمت مدرن شدن و پست‌مدرنیسم در حرکت است.

نگرش‌های طلاق

این مقوله حاصل ادغام مفاهیم همچون ازدواج با افراد مطلقه به شرط ریشه‌یابی علت طلاق، مشکلات اقتصاد و فرهنگی منجر به طلاق، حق طلاق به زنان منجر به تعجیل در طلاق، بد بودن طلاق، تلاش در جهت اتفاق نیفتادن طلاق، حق زندگی کردن افراد مطلقه می‌باشد.

برخی تأکید داشتند اگر علت طلاق ریشه‌یابی شود پذیرش و ازدواج با افرادی که از همسرشان جدا شده‌اند سهل‌تر است. به‌طوری‌که مرد ۳۷ ساله، متأهل، فوق‌لیسانس، شاغل، ساکن گلشن (خاک سفید) می‌گوید: "ازدواج با افراد مطلقه بستگی به این داره که چطور جدا شده باشه، و چی باعث شده که جدا بشه. نباید کورکورانه و احساساتی تصمیم بگیریم، باید واقعیت‌ها را ببینیم. علت طلاق چی بوده، مشکل روانی داشته، مشکل اجتماعی داشته، مشکل فرهنگی داشته، همدیگر رو نفهمیدن، اعتیاد داشته، اینا با همدیگه فرق می‌کنه. فکر می‌کنم ۷۰ درصد از طلاق هامون علتش اعتیاده. همه‌ی اینا رو باید در نظر بگیریم، بعد تصمیم بگیریم."

چنانچه زن ۵۰ ساله، بی‌همسر بر اثر فوت، شاغل، دیپلم، ساکن شمیران نو می‌گوید: "طلاق کار بدی نیست، بستگی داره. چرا طلاق؟ یه وقت می‌بینی طلاق از یه فاجعه جلوگیری می‌کنه، یه وقت هم می‌بینی خود طلاق فاجعه ساز می‌شه. اگر علت طلاق رو بدونم، اگر واقعاً توجیه‌پذیر باشه با افراد مطلقه مشکلی ندارم برای ازدواج." برخی نیز شرایط اقتصادی، بیکاری و چشم و هم‌چشمی را علت طلاق می‌دانستند. چنانچه مرد ۶۷ ساله، مجرد بر اثر متارکه، بازنشسته، لیسانس، ساکن شمیران نو می‌گوید:

"جوونا تقصیر ندارن، تو موقعیت الان اعصابشون خورده، ناراحتن. پدر مادرا اونقدر ندارن که بخوان کمک جوونا کنن، تا اونا بتونن تشکیل زندگی بدن. از نظر اقتصادی مشکل دارن، اینا بیشتر به طلاق کشیده می‌شن، بالاخره ناراحتن دیگه، مرد می‌ره بیرون کارگیرش نمی‌یاد، برمی‌گرده با عصانیت خونه، دختر هم تحمل نداره، دختر هم به توقعی داره دیگه. بالاخره مساله زندگی شون پوله. یا مثلن دوستاش رو می‌بینه؛ می‌خواد چشم و هم‌چشمی داشته باشه؛ اینا همه باعث اختلاف و طلاق می‌شه." تعدادی نیز مخالف اعطاء حق طلاق به زنان بودند، چون معتقد بودند اگر حق طلاق را به زنان بدهیم باعث می‌شود که زنان راحت‌تر از زندگی زناشویی‌شان جدا شوند. چنان چه مرد ۱۸ ساله، مجرد، دیپلم، شاغل، ساکن دولتخواه شمالی و جنوبی می‌گوید: "طلاق چیز بدیه، چه برای زن چه برای مرد، هیچ فرقی نمی‌کنه. اگر حق طلاق به خانوما داده بشه، خیلی زودتر از اینا طلاق می‌گیرن و جدا میشن." برخی در طول زندگی تمایل نداشتند در مورد پدیده‌ای به نام طلاق، حتی فکر کنند. به طوری که زن ۴۶ ساله، متأهل، دوم راهنمایی، شاغل، ساکن اسماعیل‌آباد می‌گوید "اصلن قبول ندارم طلاق رو. از کلمه‌ش متنفرم. اسم طلاق مثل یه بخته‌که برام. اصلن به طلاق فکر نمی‌کنم طلاق چیز بدیه."

تعدادی نیز معتقدند اگر افراد متأهل فرزند داشته باشند باید تمام تلاششان را بکنند تا طلاق اتفاق نیفتد. چنان چه زن ۳۷ ساله، مجرد، لیسانس، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۱۹ می‌گوید "همیشه به این معتقدم اگر من ازدواج کردم، یه موقعی به بن‌بست رسیدم، اگر بچه نداشته باشم راحت جدا میشم، خیلی راحتی. ولی اگر بچه داشته باشم، تمام سعی خودم رو می‌کنم، که به این بن‌بست نرسم، ولی اگر به بن‌بست رسیدم، بازم جدا نمیشم." برخی نیز تأکید داشتند افراد را به صرف جدا شدن از همسرشان نمی‌توانیم حق زندگی کردن را از آنان سلب کنیم. به طوری که مرد ۵۵ ساله، متأهل، دیپلم، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۱۹ می‌گوید: "کسی که رفته ازدواج کرده، بعد طلاق گرفته، اون که نباید از زندگی طرد بشه، اونم بنده‌ی خداست. امکان داره دختر من هم خدای نکرده یا دختر شما خدای نکرده فردا بره، طلاق بگیره خب اونوقت دوست داریم جامعه اون رو طردش کنه؟ خب نه. ما - نمی‌تونیم که اون رو طردش کنیم اونم باید زندگی کنه، باید کمکش کنیم برگرده به زندگی."

جهت ارزشی طلاق در محله گلشن (خاک سفید) و شمیران نوبه سمت فرامادی گرایش دارد. زیرا تغییرات ارزشی در حوزه‌ی طلاق را پذیرا بودند، و از ارزش‌های سنتی و قدیمی فاصله گرفته بودند. از سویی دیگر لحن بیان مشارکت‌کنندگان در حین مصاحبه گواه بر این مدعی بود. جهت ارزشی طلاق در محله دولتخواه شمالی و جنوبی، محله اسماعیل‌آباد و سایر محلات منطقه ۱۹ مادی است. زیرا نگاه پاسخ‌گویان به این مقوله به ارزش‌های سنتی نزدیک‌تر بود و طلاق را به هیچ‌عنوان نپذیرفتند. جهت ارزشی حق طلاق زنان میان مشارکت‌کنندگان محله دولتخواه شمالی و جنوبی، محله اسماعیل‌آباد به سمت ارزش‌های مادی بود. چون ارزش‌هایشان در چارچوب هنجارهای سنتی بود و مخالف حق طلاق به زنان بودند. جهت ارزشی ازدواج با افراد مطلقه در سایر محله گلشن (خاک سفید) و محلات منطقه نیز ۱۹ به سمت ارزش‌های فرامادی بود. زیرا ارزش‌هایشان از هنجارهای سنتی فاصله گرفته، و تأکید داشتند مطلقه‌ها نیز حق زندگی دارند. در مجموع جهت ارزشی در خصوص نگرش به پدیده‌ی طلاق تلفیقی است به عبارتی هم مادی است و هم فرامادی، زیرا در برخی از مقوله‌ها ارزش‌های مادی و در تعدادی دیگر نیز فرامادی بودند.

ویژگی‌های همسر مطلوب

این مقوله حاصل ادغام مفاهیمی همچون زیبایی، وفاداری به عهد، درک متقابل، اخلاق و عقده‌ای نبودن، همراه بودن در همه‌ی شرایط، اخلاق و گفتار و گذشت بود.

برخی از مشارکت‌کنندگان توجه به زیبایی‌های ظاهری داشتند، و خوش‌سیما بودن را از ویژگی‌های همسر مطلوب می‌دانستند. زن ۲۲ ساله، متأهل، دیپلم، شاغل، محله گلشن می‌گوید: "من همیشه می‌گفتم اگر بخوام ازدواج کنم، شوهرم باید خوشگل باشه،

قد بلند باشه، هیکلی باشه." برخی نیز به وفاداری زن و مرد معتقد بودند. مرد ۵۵ ساله، متأهل، لیسانس، شاغل، ساکن محله گلشن می‌گوید: "به نظر من وفاداری به عهد، وفاداری به زندگی، از ویژگی‌های به همسر خوبه." تعدادی نیز به درک متقابل بین زن و مرد تأکید داشتند. به طوری که مرد ۳۳ ساله، مجرد، بیکار، دارای تحصیلات اول دبیرستان، ساکن شمیران نو می‌گوید: "الان تو این وضع مملکت باید زن و شوهر کنار هم باشن. باهم کنار بیان. درک کنن همدیگر رو." عده‌ای نیز علاوه بر زیبایی به اخلاق مدار بودن زن و مرد تأکید داشتند. مرد ۱۸ ساله، مجرد، محصل، ساکن سایر محلات منطقه ۴ می‌گوید: "من هیچ تصویری از همسر آینده‌ام ندارم، ولی زیبا باشه، اخلاقش خوب باشه، خیانت هم نکنه، عده‌ای هم نباشه." تعدادی نیز تأکید داشتند زن و مرد تحت هر شرایطی باید هوای یکدیگر را داشته باشند. مرد ۳۷ ساله، متأهل، فوق‌دیپلم، شاغل، دولتخواه شمالی و جنوبی می‌گوید: "زن خوب زنی هست، که زندگی رو جمع و جو کنه. زن خوب زنیه که تو همه‌ی شرایط کنارت باشه، هر ثانیه کنارت باشه، تو شادی کنارت باشه، تو غم کنارت باشه، وقتی که داشتی کنارت باشه، وقتی هم که نداشتی کنارت باشه، این از همه مهم تره. به موقع آدم تو عرشه، به موقع آدم تو فرشه. اون موقع که تو عرشه، زنت کنارت باشه یا به پات باشه. موقعی هم که تو فرش بودی اون موقع هم کنارت باشه." بعضی‌ها نیز به اخلاق و گفتار بین زن و مرد تأکید داشتند. چنانچه زن ۱۸ ساله، مجرد، محصل، شاغل، ساکن اسماعیل‌آباد می‌گوید: "به نظر من تو زندگی آدم باید اخلاق و گفتار داشته باشه." برخی نیز به خاطر تداوم زندگی به گذشت بین زن و شوهر اعتقاد داشتند. به طوری که زن ۳۸ ساله، متأهل، دیپلم، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۱۹ می‌گوید: "زن و مرد باید باهم بسازن. من که مادریه یک خانواده هستم خودم رو وقف خانواده کردم، یا اون پدر خودش رو وقف خانواده کرده، دیگه از خواسته‌های خودمون گذشتیم، از لذت‌هایی که برای خودمون هست گذشتیم. گذشتیم به خاطر بچه هامون. چون می‌خواستیم زندگی ادامه داشته باشه."

جهت ارزشی این مقوله در کلیه محلات مورد مطالعه فرا مادی بود، زیرا بر مفاهیم و ارزش‌هایی مبنی بر زیبایی، اخلاق و گفتار، گذشت، وفاداری که ماهیت فرا مادی دارند تأکید داشتند.

معنای عشق

این مقوله حاصل ادغام مفاهیمی همچون صداقت داشتن، عشق‌های الان بی‌معنی و برای سرگرمی، عشق یعنی دوست داشتن و علاقه‌ی شدید قلبی، امید، یک تجربه و اتفاق جدید و خوش آیند، بی‌فایده بودن عشق‌های آنی، بی‌فایده بودن عشق‌های در حال حاضر، عشق مقدسه، عشق یعنی پایبندی و متعهد بودن بود.

برخی از مشارکت‌کنندگان عشق را به معنای صداقت می‌دانستند. مرد ۲۲ ساله، مجرد، دیپلم، شاغل، ساکن محله گلشن می‌گوید: "عشقی که بدون خیانت باشه به من می‌چسبه، عشق بدون خیانت خیلی خوبه. عشقی که توش خیانت و دست کجیو اینا باشه اصلن نمی‌تونه عشق باشه. عشق واقعی اینه که هر دو طرف صداقت داشته باشن، خیانت نکنن به همدیگه." تعدادی نیز معتقد بودند تمام این رابطه‌ها برای سرگرمی و وقت‌گذرانی است. مرد ۳۳ ساله، مجرد، بیکار، دارای تحصیلات اول دبیرستان، ساکن شمیران نو می‌گوید: "از هر هزارتا یکی عشقه، چون من خلیلا رو می‌بینم که روابطشون برا سرگرمیه. اصلن عشقی الان وجود نداره. اون قدیم بود، الان دیگه مردم گرفتارن، فکر و ذکرشون درگیره." عده‌ای نیز نظر دیگری در مورد عشق داشتند؛ آنان معتقد بودند عشق واقعی یعنی همان دوست داشتن همدیگر. به طوری که زن ۲۵ ساله، مجرد، شاغل، فوق‌دیپلم، ساکن شمیران نو می‌گوید: "عشق به علاقه‌ی شدید قلبیه. عشق باید به منطقی پشتش باشه در این صورت می‌تونم بگم من عاشق به چیزی هستم." تعدادی نیز امید داشتن را معنای عشق می‌دانستند. مرد ۲۹ ساله، مجرد، فوق‌لیسانس، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۴ می‌گوید: "عشق یعنی توی این دنیا جدای پدر و مادر یکی به فکرت هست، یکی نگرانته و تو هم نگران اونی، به فکر اونی. دوست داری کنارت باشی، روزت رو با اون بگذرونی. عشق به آدم امید میده، از یکنواختی زندگی رو خارج می‌کنه. عشق یعنی چیزی تو زندگی داری که

براش تلاش کنی تا بهش بررسی." برخی نیز عشق را یک تجربه، اتفاق جدید و خوش آیند می‌دانستند. زن ۱۸ ساله، مجرد، محصل، شاغل، ساکن در اسماعیل‌آباد می‌گوید: "عشق یه تجربه آینه، که واقعن خیلی خوبه. دوست دارم که همه عشق رو تجربه کنن. من خودم این تجربه‌ی خوش آیند رو داشتم." برخی نیز تأکید داشتند عشق مقدس است، و در دنیای امروز عشق وجود ندارد. به‌طوری‌که، مرد ۶۷ ساله، مجرد بر اثر متارکه، بازنشسته، لیسانس، ساکن شمیران نو می‌گوید: "عشق جوونای سال ۵۷ به اینور رو محل نده، اصلن معنی نداره، عشق‌شون مثل یه غذایی ست که امروز می‌خورن خوششون میاد فردا دلشون رو می‌زنه، می‌گن بریم یه غذای دیگه بخوریم. عشق و عاشقی‌های جوونای الان چرت و پرتیه. عشق یه چیز مقدسیه." برخی نیز عشق را پایندی و متعهد بودن به یکدیگر تعریف می‌کردند. زن ۳۷ ساله، مجرد، لیسانس، شاغل، ساکن سایر محلات منطقه ۱۹ می‌گوید: "به عشق آتشین اصلن اعتقادی ندارم؛ من دوست داشتن رو بیشتر از عشق دوست دارم. عشق یه اتفاق آنی و زود گذره، با تب بسیار بالا، که تو ممکنه همه چیز رو در آن واحد فدای اون کنی، ولی دوست داشتن آروم آرومه."

جهت ارزشی این مقوله در کلیه محلات مورد مطالعه فرا مادی بود، به‌جز سایر محلات منطقه ۱۹، که جهت ارزشی آن تلفیقی بود. بدین معنی که سایر محلات منطقه ۱۹ هم بر مفاهیم مادی مثل مقدس بودن عشق، و هم بر آنی بودن عشق تأکید داشتند. در صورتی که سایر محلات مورد مطالعه‌ی دیگر، بر دوست داشتن و علاقه به دیگری که یک ارزش فرا مادی است تأکید داشتند.

انواع عشق

برخی مشارکت‌کنندگان عشق به خدا را یکی از انواع عشق می‌دانستند. زن ۲۲ ساله، متأهل، دیپلم، شاغل، ساکن محله گلشن (خاک سفید) می‌گوید: "عشق به خدا هنوز بین مردم هست، خیلی‌ام زیاده، هنوز از بین نرفته، هستن کسانی که اعتقادات خیلی قوی‌ایی دارن." تعدادی نیز عشق به پدر و مادر را یکی از انواع عشق می‌دانستند. زن ۵۰ ساله، بی‌همسر بر اثر فوت، شاغل، دیپلم، ساکن شمیران نو می‌گوید: "همه‌ی بچه‌ها عاشق پدر مادرشونن، یه عشق خاصی بینشون هست." عده‌ای نیز عشق به فرزند داشتند. زن ۳۸ ساله، متأهل، لیسانس، خانه‌دار، ساکن سایر محلات منطقه ۴ می‌گوید: "خب می‌دونی، عشق می‌تونه عشق به فرزند باشه." برخی نیز عشق را بین زن و شوهر می‌دانستند. زن ۴۶ ساله، متأهل، دوم راهنمایی، شاغل، ساکن اسماعیل‌آباد می‌گوید: "عشق به چیزی زیاد می‌تونه باشه، ولی به نظر من یکی از اون عشق‌ها، عشق بین زن و مرد هست."

با توجه به مفاهیم تولیدشده جهت ارزشی این مقوله در کلیه محلات مورد مطالعه فرا مادی بود به‌جز محله گلشن، که جهت ارزشی آن مادی بود. این مقوله در محله گلشن به سمت هنجارهای مذهبی گرایش بیشتری داشت، درحالی‌که در محلات مورد مطالعه‌ی دیگر ارزش‌ها به سمت دل‌بستگی و نوع دوستی به هم‌نوع بوده است. جهت ارزشی حاشیه‌نشینان مورد مطالعه در حوزه‌ی عشق نیز همانند سایر محلات به سوی ارزش‌های فرامادی بود.

هنر عشق ورزیدن

مشارکت‌کنندگان تأکید داشتند که محبت کردن آموختنی است و هنر عشق ورزیدن نیز اکتسابی است. پس باید دوستی و مهربانی کردن به یکدیگر را یاد گرفت. مرد ۳۷ ساله، متأهل، فوق‌دیپلم، شاغل، ساکن دولتخواه شمالی و جنوبی می‌گوید: "اگر من عاشق خودم باشم، عاشق زندگی خودم باشم، این‌رو می‌تونم منتقل کنم به دیگری. شما دقت کنید، اگر به یه گیاه عشق بدین، اگر با عشق به اون گیاه رسیدگی کنین، با عشق باهاش برخورد کنین، مطمئن باشین این گیاه رشد خوبی خواهد داشت." جهت ارزشی این مقوله در تمامی محلات مورد مطالعه فرامادی است. چون بیشتر پاسخ‌گویان گرایش به زیبایی‌ها داشتند. در یک جمع‌بندی می‌توان گفت اکثر مقوله‌های برساخت شده دارای جهت‌های ارزشی فرا مادی بودند.

یافته‌های پرسش دوم: (علل و عوامل مؤثر در شکل‌گیری ارزش‌های خانوادگی حاشیه‌نشینان منطقه ۱۹ و ۴ کدام‌اند؟).

پارادایم و یا مدل الگویی محلات مورد مطالعه، بر اساس تئوری تغییرات ارزشی اینگلهارت و با توجه به اسناد و مدارک و نتایج یافته‌ها شکل گرفته است. این مقاله قصد دارد پاسخ به سؤال علل و عوامل تغییرات ارزشی فرا مادی را در مبنای نظری تحقیق جستجو کند. در زیر به اختصار به هر یک پرداخته شده است.

شرایط علی: شرایط علی، شرایطی هستند که مستقیم بر پدیده و یا همان هسته‌ی مرکزی تأثیر می‌گذارند (فراستخواه، ۱۳۹۵: ۱۹۲). با تکیه بر تئوری تغییرات ارزشی اینگلهارت و فرضیه‌ی کمیایی، ارزش‌های مشارکت‌کنندگان بازتاب شرایط اقتصادی و اجتماعی آنان بود و از بُعد فرضیه‌ی اجتماعی شدن نیز ارزش‌های آنان تحت تأثیر دوران کودکی و زمان‌های قبل از بلوغ آنان بوده است.

شرایط مداخله‌گر: شرایط مداخله‌گر شرایطی هستند که تغییردهنده شرایط علی هستند و شرایط علی را تخفیف یا تغییر می‌دهند (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۵: ۱۵۳). مصرف تکنولوژی جدید عمدتاً در جهت شدت بخشی و تسریع و دگرگونی ارزش‌های خانوادگی دارای تأثیراتی می‌باشند. ورود تکنولوژی‌های ارتباطی در ایران سبب دگرگونی ارزشی شده است.

عوامل محیطی و یا زمینه‌ای: عوامل محیطی و یا زمینه‌ای شرایطی هستند که در یک‌زمان و مکان خاص جمع می‌آیند و مسائلی را به وجود آورند که اشخاص با تعامل‌های خود به آن پاسخ می‌دهند (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۵: ۱۵۴). بر اساس اسناد موجود عوامل زمینه‌ای همان ویژگی‌های خاص محلات حاشیه‌نشین بودند که بر ارزش‌های مشارکت‌کنندگان تأثیرگذار بودند. مسائل و مشکلات حقوقی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی مشارکت‌کنندگان از جمله عواملی هست که در پدیده‌ی مرکزی نقش داشتند.

راهبردها: راهبردها همان تاکتیک‌ها، اعمال و یا شیوه‌های عمل کنشگران است. (فراستخواه، ۱۳۹۵: ۱۹۲). راهبردهای مشارکت‌کنندگان بر ارزش‌های خانوادگی فرامادی عبارت‌اند از: اهمیت تشکیل خانواده، ناامنی اقتصادی، تعداد مطلوب فرزندآوری، دوستی‌های دختر و پسر قبل از ازدواج، نگرش‌های طلاق، ویژگی‌های همسر مطلوب، معنای عشق، انواع عشق و هنر عشق ورزیدن بود.

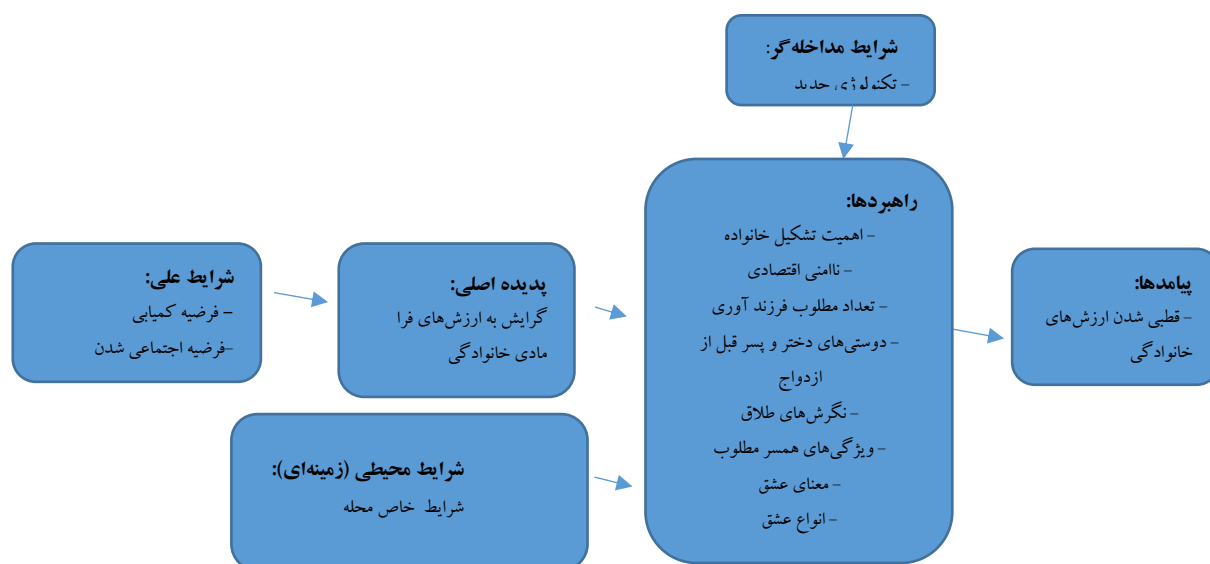
پیامدها: پیامدها، ماحصل عوامل و راهبردها هستند (فراستخواه، ۱۳۹۵: ۱۰۱). پیامد مجموعه عوامل نامبرده و راهبردهای مشارکت‌کنندگان، قطبی شدن ارزش‌های خانوادگی فرامادی بود.

پارادایم (مدل الگویی) گرایش به ارزش‌های فرامادی خانوادگی محلات حاشیه‌نشین گلشن (خاک سفید)، شمیران نو، دولتخواه شمالی و جنوبی، اسماعیل‌آباد و محلات غیر حاشیه‌نشین منطقه ۴، ۱۹ (صفحه بعد)

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج یافته‌ها نشان داد ارزش‌های حاشیه‌نشینان مورد مطالعه در حوزه‌ی ازدواج، طلاق و عشق همانند سایر محلاتی که در متن جامعه‌ی شهری مناطق ۱۹ و ۴ بودند، تشابهات زیادی داشتند. جهت ارزش‌های خانوادگی آنان به سمت وسوی ارزش‌های فرامادی گرایش داشت، به طوری که از نگاه‌های سنتی و قدیمی جامعه‌ی ایرانی فاصله گرفته، و به سمت وسوی ارزش‌های مدرن و پست‌مدرن و یا به قول اینگلهارت در جهت ارزش‌های فرامادی در حرکت است. نتایج یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد، درست است که تشکیل خانواده و ازدواج کردن از جمله پدیده‌ای مهم و بااهمیت محسوب می‌شوند، اما تغییر و تحولات عمده اقتصادی و ارزشی، دیدگاه‌های جوانان را متحول کرده، و مانع تمایل آنان به ازدواج شده است. جوانان امروزی دیگر حاضر نیستند همانند

گذشته به هر قیمتی تن به ازدواج دهند، و تا زمانی هم که شرایط و امکانات برای آنان فراهم و مهیا نشده باشد رغبتی برای ازدواج از خود نشان نمی‌دهند، زیرا آنان به دنبال زندگی بهتر و بالا بردن سطح کیفیت زندگی هستند. همین‌طور در خصوص فرزند آوری نیز دیگر همانند گذشته به داشتن تعداد فرزندان زیاد علاقه‌ای نداشتند بلکه کم‌فرزند داشتن برایشان ارزش محسوب می‌شد. در خصوص دوستی‌های دختر و پسر قبل از ازدواج نیز ارزش‌های جدیدتری جایگزین ارزش‌های سنتی آنان شده است، به‌طوری‌که در گذشته زنان و مردان چشم‌بسته و بیگانه از شناخت همدیگر، وارد زندگی‌های زناشویی می‌شدند، در حالی که این نوع نگاه امروزه در جامعه‌ی ایرانی رنگ‌باخته، و ارزش دیگری مانند دوستی‌های قبل از ازدواج جایگزین نگاه قبلی شده است چنان‌چه بدون دوستی با یکدیگر، ازدواجی انجام نمی‌گیرد. همین‌طور تغییرات ارزشی در حوزه‌ی طلاق نیز میان پاسخ‌گویان مودد مطالعه رخ داده، به‌طوری‌که دگرگونی‌های ارزشی طلاق را نسبت به گذشته پذیراتر بوده، و ادامه‌ی زندگی را تا جایی مناسب می‌دانستند که بحرانی در زندگی وجود نداشته باشد. در حوزه‌ی عشق نیز تأکید داشتند که افراد بایستی هنر عشق ورزیدن داشته باشند و می‌شود عشق ورزیدن به یکدیگر را یاد گرفت و عشق را بیشتر نسبت به انسان‌ها می‌دانستند.

در ادامه نتایج یافته‌های این مقاله جهت همسو بودن و یا همسو نبودن آن با نتایج یافته‌های تجربی پیشین و مبانی نظری مورد مقایسه قرار گرفته است.

در تحلیل نهایی از روایت عمیق ارزش‌های فرامادی خانوادگی می‌توان گفت بیشتر یافته‌های این پژوهش رویکردهایی را تأیید می‌کند که مدعی هستند ارزش‌های خانوادگی به سمت مدرن شدن و ارزش‌های فرامادی گرایش دارند.

این‌گونه معتقد بود با افزایش امنیت جانی و مالی در بیشتر کشورهای جهان به‌خصوص کشورهای پیشرفته صنعتی، ارزش‌های مردم جهان از ارزش‌های مادی به سمت ارزش‌های فرامادی تغییر یافته است، اما نتایج به‌دست آمده در بین محلات حاشیه‌نشین، این فرضیه را تأیید نکرد. بر اساس یافته‌ها و مجموعه مقوله‌های این پژوهش می‌توان گفت، محلات حاشیه‌نشین مورد مطالعه علی‌رغم شرایط نامطلوبی که از حیث ویژگی‌های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی نسبت به سایر محلاتی که در جامعه‌ی شهری قرار داشتند، نه تنها به ارزش‌های مادی پایبند نبودند (البته به‌جز تعدادی از مقولات که به آن‌ها نیز اشاره شد) بلکه به‌مراتب نگاه فرامادی به ارزش‌های خانوادگی داشتند.

این‌گله‌ها در فرضیه اول خود که همان فرضیه کمیابی است مدعی است شخص بیشترین ارزش‌ها را به چیزهایی می‌دهد که عرضه آن نسبتاً کم است به بیانی دیگر چیزی دارای ارزش است که نادر و کمیاب باشد. ما قصد داریم نام فرضیه اول یا همان فرضیه کمیابی را از این‌گله‌ها وام بگیریم و طور دیگری به فرضیه کمیابی نگاه کنیم.

مقاله حاضر سعی دارد نگاه دیالکتیکی به این امر داشته باشد به گونه‌ای که هر چیزی ضد خودش را می‌سازد. یعنی نیاز به ارزش‌های فرا مادی مشارکت‌کنندگان پاسخی به وضع موجود این محلات حاشیه‌ای است. علی‌رغم این که این محلات از نظر اقتصادی در وضعیت نامطلوب بسر می‌برند و طبق دیدگاه این‌گله‌ها خواسته‌ها باید مادی باشند اما برعکس آن رخ داده است. ارزش‌های پاسخ‌گویان محلات حاشیه‌نشین همانند سایر محلات مورد مطالعه در جهت ارزش‌های فرا مادی و مدرن شدن در حال حرکت است. آنچه مسلم است، چیزی که در این محلات در حال حاضر بیش از هر زمان دیگری کمبودش احساس می‌شود، و کمیاب است نیاز به زیبایی‌ها، نیاز به دوست داشتن، نیاز به عشق ورزیدن، نیاز به دل‌بستگی داشتن می‌باشد. به قول این‌گله‌ها همه‌ی افراد بشر نیاز به هنر و موسیقی و دیگر آثار زیبایی‌شناختی دارند، که این امر در همه‌ی جوامع حتی در فقیرترین جوامع مشاهده شده است.

نتایج یافته‌های این پژوهش نتایج یافته‌های پژوهش آزاد ارمکی (۱۳۸۳) که متأثر از تئوری تغییر ارزشی این‌گله‌ها بود، را تأیید نکرد. زیرا آزاد ارمکی در آن پژوهش نشان داد ارزش‌های جامعه ایران حالتی از قطبی شدن ندارند و ارزش‌ها تلفیقی است تا مادی و فرا مادی صرف. به عبارتی یافته‌های این مقاله که حالتی از قطبی شدن را نشان می‌دهد، از رویکرد تفاوت نسلی آزاد ارمکی فاصله گرفته است.

یافته‌های این پژوهش با نتایج تحقیقات خارجی که گرایش به سمت ارزش‌های فرا مادی را نشان می‌دهد هم سو است. یافته‌های پژوهش حاضر، نتایج پژوهش دوگراف و ایوانز را با عنوان "چرا جوانان فرا مادی‌گراترند" را تأیید کرد. نتیجه‌گیری مهم تحقیق این بود که برعکس نظریه این‌گله‌ها، رفاه مادی دوره رشد فرد نمی‌تواند تبیین‌کننده تغییر ارزش‌ها از مادی به فرا مادی باشد، و عوامل غیراقتصادی و روان‌شناختی، نظیر احساس امنیت روانی، در گرایش به ارزش‌های فرا مادی مهم‌تر مؤثرترند. بنابراین نتایج یافته‌های حاضر تشابه زیادی با نتایج دوگراف و ایوانز داشت.

با توجه به چارچوب نظری این‌گله‌ها هم خواسته‌های مادی و هم خواسته‌های فرا مادی عناصر ضروری یک جامعه ایدئال هستند و هیچ کدام به‌خودی‌خود بدون توجه به شرایط اهمیتی ندارند. بنابراین برای حفظ نظم و تعادل در جامعه ارزش‌های مادی و فرا مادی توأمان باید وجود داشته باشد.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۳). طبیعت نظام ارزشی جامعه ایران: مادی، فرا مادی یا تلفیقی. نامه پژوهشی فرهنگی. دوره ۸، شماره ۱۰: ۱-۱۵.
- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۶). فرآیند تغییر نسلی بررسی فرا تحلیلی در ایران. جوانان و مناسبات نسلی. دور، شماره ۱: ۶۸-۴۱.
- آزاد ارمکی، تقی؛ ظهیری‌نیا، مصطفی (۱۳۸۹). بررسی سنخ‌های ارزشی و تغییرات فرهنگی در خانواده. فصل‌نامه خانواده‌پژوهی. دوره ۶، شماره ۲۳: ۲۷۹-۲۹۷.
- استراوس، آنسلم، کوربین، جولیت (۱۳۹۵) مبانی تحقیق کیفی: تکنیک‌ها و مراحل تولید اساسی. ترجمه ابراهیم افشار، چاپ پنجم. تهران: انتشارات نی.
- این‌گله‌ها، آر (۱۳۹۵). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. (ترجمه‌ی مریم وتر) تهران: انتشارات کویر.

- حسینی، ناهید؛ سید میرزایی، محمد؛ ساروخانی، باقر (۱۳۹۷). واکاوی دلالت‌های معنایی ازدواج نزد جوانان. زن در توسعه و سیاست. دوره ۱۶، شماره ۲: ۲۶۳-۲۷۰.
- دفتر توسعه محلی اسماعیل آباد (۱۳۹۸). سند توسعه محله اسماعیل آباد. نشر: سازمان نوسازی شهرداری تهران.
- دفتر توسعه محلی دولتخواه جنوبی (۱۳۹۸). سند توسعه محله دولتخواه جنوبی. نشر: سازمان نوسازی شهرداری تهران.
- دفتر توسعه محلی دولتخواه شمالی (۱۳۹۸). سند توسعه محله دولتخواه شمالی. نشر: سازمان نوسازی شهرداری تهران.
- دفتر توسعه محلی شمیران نو (۱۳۹۸). سند توسعه محله شمیران نو. نشر: سازمان نوسازی شهرداری تهران.
- دفتر توسعه محلی گلشن (۱۳۹۸). سند توسعه محله گلشن. نشر: سازمان نوسازی شهرداری تهران.
- زاهدی، محمدجواد؛ نایی، هوشنگ؛ دانش، پروانه؛ نازک تبار، حسین (۱۳۹۲). تبیین جامعه‌شناختی تأثیر فرایند نوسازی در ساختار خانواده. جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران. دوره ۲، شماره ۵: ۱۴۹-۱۳۶.
- سیف‌اللهی، سیف‌اله (۱۳۹۵). مبانی جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات جامعه پژوهان.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۹۹). روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر نظریه برپایه (گراند‌تئوری). تهران: نشر آگاه.
- قلیچ، مرتضی (۱۳۹۱). جهانی‌شدن فرهنگی و تأثیرات آن بر ارزش‌های زناشویی و روابط خانوادگی (رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۱/۱۰/۱۷).
- گلیجانی مقدم، ساناز؛ صالحی‌امیری، سید رضا؛ محمدخانی، کامران؛ قیومی، عباسعلی (۱۴۰۰). تدوین و ارزیابی آسیب‌شناسی عوامل فرهنگی زمینه‌ساز گسترش طلاق از دیدگاه صاحب‌نظران در کشورهای رو به توسعه (نمونه موردی- زنان منطقه یک تهران). فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران. دوره ۴، شماره ۵: ۷-۲۵.
- مدیری، فاطمه (۱۳۹۷). گونه‌های مختلف ارزش‌های خانوادگی و همبسته‌های اقتصادی اجتماعی آن در شهر تهران. جامعه‌شناسی کاربردی. دوره ۲۹، شماره ۱: ۱۶۶-۱۴۷.
- مدیری، فاطمه؛ مهدوی، صادق (۱۳۹۴). ارزش‌های پست‌مدرن خانوادگی در شهر تهران. فصلنامه خانواده پژوهی. دوره ۱۱، شماره ۴۳: ۲۹۶-۲۸۱.
- مدیری، فاطمه؛ مهدوی، محمدصادق (۱۳۹۶). بررسی نسلی ارزش‌های پست‌مدرن خانوادگی و عوامل اثرگذار بر آن با تأکید بر نقش دین‌داری. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی. دوره ۴، شماره: ۱۸۷-۱۵۵.
- معدنی، سعید؛ خسروانی، عباس (۱۳۹۰). عوامل مؤثر در جهت‌گیری (ارزشی مادی/ فرامادی) دانشجویان (دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی اراک). فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی ایران. دوره ۱، شماره ۳: ۱۴۳-۱۲۳.
- میرزایی، خلیل (۱۳۹۵). کیفی پژوهی پژوهش، پژوهشگری و پژوهش‌نامه نویسی. تهران: نشر فوزان.

منابع خارجی

- De graaf, non dirk; Evans G (1996), "why are the yang more post materialist? Comparative political studies, vol 26 issue 6.
- Given, L. M. (2008). The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods, 1 & 2, Sage Publications.
- Ferrari M. Generations and value change across time, international review of sociology: Revue internationale de sociologie. 2000; 10(2): p. 223-233.
- Nawaz Manj, Yasir, 2014., Exposure to Foreign Media and Changing in Culture Traits-A Study Conducted In District Sargodha and Multan, Scholars Journal of Arts, Humanities and Social Scinces, 3(1B)(563-570:2014).

Sociological survey of family values in the Marginalized neighborhoods of Tehran

Narges Rahmani¹

PhD student of Cultural Sociology, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Taghi Azad Aramaki²

Professor, Department of Sociology, University of Tehran, Iran (corresponding author)

Bagher Saroukhani³

Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University, Science and Research Unit, Tehran, Iran

Abstract: *Most of the studies and researches that have been done in recent decades in Iran on values in sociology, show major and fundamental changes in the value system of families. Therefore, the present study, based on Inglehart's theory of value changes, seeks the fundamental question of what is the change in family values in its various dimensions among the marginalized in the Region 19 and Region 4 of Tehran? For this purpose, 30 in-depth interviews were conducted with men and women over 18 years of age in the Marginalized neighborhoods of the mentioned Regions, as well as in order to compare and contrast them with other neighborhoods in the same Regions. The research approach was qualitative and the research method was grounded theory and the sampling method was purposeful and theoretical. The findings of the study showed the opposite of Inglehart's theory that the Marginalized neighborhoods, as well as other neighborhoods studied in the context of urban society, were generally inclined to postmaterial family values. According to the prevailing approaches of society, regarding how to orient family values, it can be said that among the studied samples, the direction of family values is moving towards polarization. According to Inglehart, a society has a value balance that has both material and postmaterial values.*

Keywords: *Family values, Marginalization, Material and Postmaterial values.*

---

¹ Email: narges.rahmani@srbiau.ac.ir

² Email: azadarmaki@gmail.com (Corresponding Author)

³ Email: B.saroukhani@yahoo.com